

Zakonik dvanaest ploča

“Latina et Graeca”, Zagreb 1994., 175. str.

Povijesna pozadina nastanka “Zakonika dvanaest ploča”, tako nazvanog budući da su njegove odredbe bile urezane na 12 mjedenih ploča, odvijala se u dugotrajnoj staleškoj borbi rimskih patricija i plebejaca, dok je njegovo donošenje predstavljalo samo jednu od etapa u razvoju rimske države i društva. Revolucija 509. pr. Kr., koja je dokončala vladavinu etruščanskih kraljeva u Rimu, bila je provedena bez sudjelovanja plebejaca i djelomice protiv njih, kako su oni uživali određenu naklonost etruščanskih vlasti. Nakon uvođenja republikanskog ustroja vlast je prešla u ruke patricija, koji su preko svoje skupštine (senata) preuzeli kontrolu nad izborom državnih službenika (magistrata). To je izazvalo plebejski otpor i uzrokovalo njihovo iseljavanje iz Rima s namjerom da osnuju novo naselje na Aventinu (“secessio plebis in Montem sacrum” 494. pr. Kr.). Neposredna posljedica toga događaja bilo je uvođenje posebne službe pučkih tribuna (tribuni plebis), koji su, između ostaloga, imali pravo zapriječiti odluku magistrata, ako je ona neosnovano zadiralo u osobu plebejca ili njegovo vlasništvo, a u vršenju funkcija bili su nepovredivi (sakrosanktni). Time je pučka skupština (concilium plebis) dobila značajno oružje u težnji da se izbori za sudjelovanje u donošenju političkih odluka i privatno pravno jednakost plebejaca i patricija. Nedugo potom plebejci su postigli sudjelovanje u izboru činovnika i u zaključivanju o ratu i miru preko novo ustrojene centurijatske komicije. Još neriješen problem bila je činjenica što zakoni (točnije zakonski običaji) nisu bili opće poznati, već su isključivo pravo na njihovo tumačenje imali svećenici, također patriciji. Provođenje zahtjeva za osnivanjem posebne magistrature sa zadatkom da pripremi zakon kojim bi bila utvrđena i sva prava i dužnosti plebejaca odugovlačilo se niz godina (462-452. pr. Kr.), ali je na kraju osnovana komisija od 10 članova (decemviri legibus scribundis), sve od reda patricija, koja je 451. pr. Kr. predložila centurijatskim skupštinama zakonik na 10 mjedenih ploča. Odmah po njegovom usvajanju javila se potreba za dopunom, koju je izvršila nova deseteročlana komisija, dodavši još 2 ploče (450. pr. Kr.). Taj je zakonik obuhvatio prije svega kazneno i privatno pravo, a da ipak nije presudno izmijenio dotadašnje pravne odnose. U prvom redu, nije bila konačno uklonjena nepotpuna pravna sposobnost plebejaca. To se, međutim, dogodilo nekoliko godina potom kad je “Lex Canuleia” 445. pr. Kr. ukinula zabranu sklapanja brakova plebejaca s pripadnicima patricijskih rodova. Nakon 350. pr. Kr. plebejci stječu i pasivno izborno pravo, odnosno otvoren im je put do najviših državnih položaja. Naposljetku, davanjem određenih pravnih jamstava svim građanima pri političkim kaznenim parnicama (300. pr. Kr.) i izjednačavanjem zaključaka plebejske skupštine (plebiscitum) s timokratski organiziranom općom narodnom skupštinom (“lex Hortensia”, 286. pr. Kr.), ostvarena je, premda isključivo u pravnom pogledu, potpuna jednakost svih Rimljana.

“Zakonik dvanaest ploča”, taj temelj rimskoga prava, obuhvaća niz pitanja iz kaznenog i privatnog građanskog prava: odredbe o sudskom postupku i o ovrsi (ploče 1-3), porodično pravo (4), turske odredbe i odredbe o nasljeđivanju (5), odredbe o vlasništvu i pravnim poslovima (6), odredbe o susjedstvu i međašnjim odnosima (7), odredbe o deliktima (8), javno pravo (9), vjersko pravo (10), dok su ploče 11 i 12 dopunjavale prethodne odredbe. Originalni “Zakonik”, koji je bio izložen na Forumu gdje ga je svatko mogao vidjeti, uništen je u provali Gala (390. ili 387. pr. Kr.). Premda “Zakonik” više nije bio obnavljan niti prepisivan, njegova je detaljna rekonstrukcija bila moguća poradi obilnih citiranja u kasnijim izvorima i komentara i parafraza njegovih odredaba. Koliko je ugled uživao ilustriraju činjenice da su ga u Cicerenovo vrijeme djeca još učila napamet, a da formalno nikad nije bio ukinut, te je vrijedio sve do Justinijanove kodifikacije.

Na početku ovog, hrvatskog izdanja “Zakonika dvanaest ploča” (Leges duodecim tabularum) nalazi se opsežan uvodni prikaz rimskog zakonodavstva i rimske zakonodavne prakse (7-59.), kao i osnovni podaci vezani uz sam “Zakonik” (60-75.). Poseban prilog predstavljaju tzv. “Kraljevski zakoni” (Leges regie), odnosno pojedine zakonske odredbe s područja javnog, privatnog i sakralnog prava, čije se donošenje pripisuje rimskim kraljevima od Romula do Servija Tulija, dakle razdoblju koje prethodi onome u kojem je sastavljen “Zakonik”. Budući da su izvori za “Kraljevske zakone” isključivo literalne prirode (najznačajniji izvor su “Rimske starine” Dionizija Halikarnašanina), a sami njihovi navodi anticipacija zakonodavne prakse iz kasnijih vremena, opravdano se sumnja u onakvo porijeklo tih zakona kakvo sugeriraju antički

pisci. S druge strane, to ne mora značiti i da tamo spomenute pojedine ustanove i pravila, sačuvane tradicijom, ne vuku podrijetlo baš iz tog, najstarijeg doba.

Nakon objavljivanja Ulpijanovih "Regula", Paulovih "Sentencija" i Justinijanovih "Institucija", uredništvo "Latine et Graece" počinje upravo sa "Zakonikom dvanaest ploča", kao izvoristom rimske pravne znanosti, niz izdanja rimskih pravnih izvora pred-justinijanske epohe. Autor cjelokupnog prijevoda, dakle i "Zakonika dvanaest ploča" i "Kraljevskih zakona", prikaza i komentara je Ante Romac.

Hrvoje Gračanin

Historia augusta

Aktant d.o.o., Zagreb 1994., 471 str.

Recentni prijevodi djela antičkih autora, u prvom redu tu mislim na historiografska djela, ionako su vrlo rijetki u nas, pa je svako njihovo objavljivanje vrijedan doprinos boljemu poznavanju antičke prošlosti. U takve napore spada i pojava prvog hrvatskog prijevoda (prevodilac Daniel Nečas Hraste) tzv. "Carske povijesti" (Historia Augusta), odnosno zbirke životopisa rimskih careva od Hadrijana (117-138.) do Karina (283-285.).

Običaj pisanje carskih biografija u rimsku je književnost ušao s djelom Gaja Suetonija Trankvila (o. 69-o. 140.) "životopisi Cezara" (De vita Caesarum, o. 121.), koje je započinjalo životopisom Gaja Julija Cezara (100-44. pr. Kr.), a završavalo onim cara Domicijana (81-96.). To je Suetonijevo djelo, u kojem je naglasak stavljen najvećim dijelom na oslikavanje zanimljivosti kako iz javnoga, tako iz privatnoga života careva, steklo još u vrijeme svoga prvog objavljivanja veliku popularnost i postalo uzorom za niz Suetonijevih nasljedovatelja. Najpoznatiji među njima bili su Marije Maksim (III. st.), koji je načinio životopise careva od Nerve (96-98.) do Heliogabala (218-222.) izravno se nadovezujući na Suetonija, i Seksto Aurelije Viktor (IV. st.), koji je, pak, napisao "Knjigu o carevima" (Caesares) od Augusta (30. pr. Kr.-14. po Kr.) do Konstancija II. (337-361.). Posljednji originalni izdanak svetonijevske literarno-historiografske manire bio je Einhard iz Maingaua (o. 770-840.), koji je sastavio latinsku biografiju franačkog cara Karla Velikog (Vita Caroli Magni imperatoris, o. 830-839.).

"Carska povijest" općenito se smatra najmanje vrijednim ostvarenjem koje je proizašlo iz Suetonijeva književnog nasljeđa. Ta je zbirka, koja obuhvaća 73 životopisa što zakonitih careva i pojedinih prijestolonasljednika (cezara), što raznih uzurpatora, odnosno "tirana" vrstanih u 30 knjiga, prema tradiciji djelo šestorice autora. Tako se ELIJU SPARCIJANU (Aelius Spartianus) pripisuje sastavljane životopisa o Hadrijanu (I), Eliju Cezaru (II), Didiju Julijanu (IX), Septimiju Severu (X), Pesceniju Nigeru (XI), Karakali (XIII) i Geti (XIV), JULIJU KAPITOLINU (Iulius Capitolinus) o Antoninu Piju (III), Marku Aureliju Antoninu (IV), Veru (V), Pertinaksu (VIII), Albinu (XII), Makrinu (XV), Maksiminu i njegovom sinu (XIX), Gordijanu I., II. i III. (XX), Maksimu I Balbinu (XXI), VULKACIJU GALIKANU (Vulcacius Gallicanus) o Avidiju Kasiju (VI), ELIJU LAMPRIDIJU (Aelius Lampridius) o Komodu (VII), Dijadumenijanu (XVI), Heliogabalu (XVII) i Severu Aleksandru (XVIII), TREBELIJU POLIONU (Trebellius Pollio) o dvojici Valerijana (XXII), Galijenu I njegovom mlađem sinu (XXIII), tzv. Tridesetoro tirana (XXIV) i Klaudiju II. (XXV), a FLAVIJU VOPISKU iz SIRAKUZE (Flavius Vopiscus Syracusius) o Aurelijanu (XXVI), Tacitu i Florijanu (XXVII), Probu (XXVIII), tzv. Tiranskoj četvorci (Firmo, Saturnin, Prokul i Bonoz) (XXIX) i Karu, Karinu i Numerijanu (XXX). Zbirka je vrlojerovatno prvobitno sadržavala i životopise careva koji su vladali između 244. i 253. godine (dakle dvojice Filipa, dvojice Decija, Hostilijana, Trebonijana Gala, Voluzijana i Emilijana), a njihov bi autor trebao biti Trebelije Polion (Fl. Vopiscus, Divus Aurelianus II, 1). Na necjelovitost zbirke upućuje i činjenica što je od životopisa cara Valerijana st. (253-260.) ostalo sačuvano svega nekoliko posljednjih odlomaka. Osim toga, nije isključeno da je zbirka počinjala životopisom nekog cara koji je prethodio Hadrijanu, a to bi najvjerojatnije bio Nerva (96-98.). To, uostalom, odgovara običaju mnogih životopisaca koji su svoj tekst počinjali ondje gdje je završio njihov veliki uzor Suetonije. Zanimljivo je da Flavije Vopisko u životopisu uzurpatora Bonoza otkriva namjeru da piše i o Dioklecijanu i njegovim nasljednicima (Bonosus, XV, 10).

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine